

Vallási vonatkozások a Sóvidék etnobotanikájában és orvoslásában

Köszönetet mondok egykori tanáromnak és nevelőmnek, a nem kis szakmai teljesítményt elért biológusnak, Gub Jenőnek, aki jelentős mértékben járult hozzá Szováta és az egész Sóvidék kulturális életének fellendítéséhez. Kutatásai során biológiával, néprajzzal, helytörténettel egyaránt foglalkozott. Az ő példája keltette fel érdeklődésemet szülőföldem népi vallásosságának kutatására és munkámba való beiktatására.

Sóvidék a Székelyföld zsebkezdőnyei tája. Nagy kincse a só, de a festői szépségű tájakban is rendkívüli. A négy kis kontaktmedence övezte fennsíkot fenyvesek koszorújában pompázó gyönyörű virágos rétek, tiszta vizű hegyi patakok, fehér tornyú falvak teszik elragadóan vonzóvá. A Sóvidék a Görgényi-havasok és a Hargita-hegység nyugati lábainál, a Kis-Küküllő felső folyása körül, a Korond-patak, a Juhod, a Sebesd és a Szováta vize völgyeiben terül el. A földrajzilag és néprajzilag is jól körülhatárolt tájegység települései és tanyái: Alsósófalva, Atyha, Békástanya, Felsősófalva, Fenyőkút, Ilyésmező, Kopactanya, Korond, Pálpataka, Parajd, Sóvár, Szakadát, Szováta és Vadasmező.

A lakosság székely, román mintegy 4–5% többnyire Szováta él, akiket az 1989-es fordulatot megelőző két évtizedben telepítettek be, vagy azt követően érkeztek. Románok jelentős számban Parajdon és Korondon vannak jelen. Foglalkozásuk igen változatos. A megélhetést elsősorban a faipar és a turisztika biztosítja, de kiegészítő jövedelemforrásként megemlíthető a földművelés és az állattartás is. Szováta jelentős az értelmiségiek száma. Sóvidék vallásfelekezeti összetétele alapján egyes vidékek minősül. Többnyire az erdélyi történelmi magyar keresztény egyházak valamelyikének tagjai lakják. Számokban: 47% római katolikus, 38,47% református, 5,33% unitárius, 4,17% ortodox, 0,29% görög katolikus, 4,7% egyéb [15]. Hitéletükben gyakran a népi vallásosság gazdag kincstárának elemei is fellelhetők.

A vidék spontán flóráját fenyőerdők, bükkösök, gyertyánosok, tölgyesek, irtásnövényzet, hegy- és dombvidéki rétek, szántóföldi és út menti gyomnövényzet alkotják [7]. Növénytermesztésre – Sóvár kivételével – a Sóvidék nem a legalkalmasabb, mert nem kedveznek a természeti-földrajzi viszonyok: a talajok hidegek, savas vegyhatásúak, gyenge minőségűek. A termesztett növények mindenike valamilyen emberi szükségletet elégít ki és állatok takarmányozására szolgál, de sokat közülük gyógyításra is használtak és használnak [9].

A népi természetismeret hagyományos népi kultúránk szerves része. A nép természetismeretének egyik jelentős fejezetével az etnobotanika interdiszciplináris tudománya foglalkozik. A néprajznak és a növénytannak közös kutatási területe, mely a növényeknek az emberi kultúrában játszott szerepét, alkalmazásuk módját, a hozzájuk fűződő képzeteket, szokásokat vizsgálja. A sóvidéki emberek természetismerete, növény- és állatismerete rendkívül gazdag, de növényismeretük és felhasználásuk sokrétűbb, mivel a növények jobban szem előtt vannak, kapcsolatuk velük szorosabb, mindennapi életükben betöltött szerepük jelentősebb. Sok gyógynövényt ismernek, többet is, mint amennyiről a gyógynövényes könyvekben olvashatunk, de a növények egyéb felhasználása is igen változatos.

A régi időktől napjainkig alkalmazzák a legkülönbözőbb gyógymódokat. Ezek között vannak ma már túlhaladott, néha képtelennek tűnő, kuruzsláson alapuló eljárások, de jócskán ismernek a tudományos gyógyászatban is alkalmazott módszereket. Nem kevés az olyan növényeknek a száma, amelyeket a népi és a tudományos gyógyászatban egyaránt felhasználnak, de különböző célra. Mérgező növényeket is számon tartanak, és mindenikről tudják, hogy veszélyes az egészségre, de megfelelően adagolva gyógyító hatásuk is lehet. A kuruzsló, babonás eljárások is sok esetben hatásosak voltak, emberöltőkön keresztül fennmaradtak, mert hittek – és helyenként még ma is hisznek – bennük [10]. A másik határtudománynak, az etnozoológiának (népi állatismeret), érthető módon jellemzője, hogy a babonák, hiedelmek száma kevesebb, továbbá, hogy az állatoknak a népi gyógyászatban betöltött szerepe jóval szerényebb, mint a népi növényismeretben [6].

A népi orvoslás részét képezi a népi természetismeretnek és a népi hitvilágnak, magába foglalja a betegségek eredetére, tüneteire és gyógyítására vonatkozó hagyományokat. A hatásos, bevált növények

felhasználása máig fennmaradt, ami haszontalan, értéktelen vagy veszélyes, mérgező volt, azt félretették, így feledésbe ment. Egészségügyi szempontból az orvostudomány és a gyógyszerészet a népi orvoslást egyrészt sajnós idejétműltnak, sőt egyenesen veszélyesnek tekinti, másrészt viszont, mint a gyógyszerkutatás értékes forrását elismeri. Ugyanakkor megállapítható, hogy napjainkban a növényekkel való gyógyítás reneszánszát éli, a „vissza a természethez” jelszó ismét divatossá lett. Ez teljesen helyénvaló, ha arra gondolunk, hogy az egyre jobban terjedő szintetikus gyógyszereknek sokszor komoly mellékhatásai lehetnek.

A népi gyógyászatra jellemző, hogy a tárgyi jelleg mellett elég gyakoriak a hiedelmek, babonák, misztikumok, irracionális eljárások, amelyek természetesen néprajzi szempontból egyformán mind értékesek. „*Tartalmilag – s legabsztraktabb értelemben – hiedelemnek az ember világról alkotott, a világban való tájékozódását, viselkedését lehetővé tevő igaznak tartott, de nem igazolt képzetait tekintjük*” [14]. Ezen tömör meghatározás világosan rámutat arra, hogy a hiedelem bizonyos közösségek, vagy egy közösség bizonyos tagjai számára életszükségletből fakad, világot értelmez, az emberi élet számára mágikus vezérlést ad. Funkciója szinte egybeesik a vallás funkciójával. Éppen ezért e kettő igen jól megfér egymással, kiegészítik egymást. Az ember e kettő közül, adott esetben, ahhoz fordul segítségért, tanácsért, amelyet éppen hatékonyabbnak talál bánata orvoslására, kérdéseinek megválaszolására. Mindkettő a „nem igazolt tudás”, a hit kategóriájába tartozik, és párhuzamosan működik az „igazolt tudással”, amelyet „ismeretnek” nevezünk. A vallásos hitet hivatalos hitnek, a nem vallásos, hanem babonás hitet, hiedelmet, nem hivatalos hit névvel illethetjük. A hiedelmek tehát jól meghatározott, körülírható funkcióval rendelkeznek. Állapotuk az emberi életben betöltött szerepük függvénye. Funkcióvesztett hiedelem nem létezik [4].

Ennek igen nagy a jelentősége, bár rendkívül bonyolult, áttekinthetetlen, szövevényes rendszert alkotnak. A babona úgyszintén a racionális gondolkodásmóddal ellentétes, nincs igazságtartalma, nem illeszthető be tapasztalataink rendszerébe, de érzelmi töltése és szubjektív valóságérzete nagy, pszichoszomatikus hatása kedvező [3]. A beteget a betegségtől való szabadulás vágya olykor a képtelen gyógymódok alkalmazására is ráveszi, és nem utolsó sorban az Isten-hitre fakasztás, vagy amennyiben az adott, a benne való elmélyülés erejével hat. Ezt látszik igazolni a napjainkban oly lendületes fejlődésnek örvendő orvosi pszichológia és valláspszichológia egyaránt.

A régmúlt idők homályába vesző „*urusok*” (orvosok) jószerivel kihaltak, „*urusolásaik*” (orvoslásaik) lassan teljesen feledésbe mennek, ami néprajzi szempontból pótolhatatlan veszteséget jelent. A napjainkig fennmaradt ismeretek és helyenként még alkalmazott módszerek megmentése, az etnobotanika nemes feladata. A szakirodalom nem szentel elég teret a kérdés érdemi elemzésére, legtöbbször teljesen elutasító a több ezer éves népi tapasztalat sokszor valóban képtelen megállapításaival szemben, pedig az egyik legjellemzőbb értéke a népi orvoslásnak a hagyományörzés. Több régi ismeretet ugyanis a népi gyógyászat mentett át napjainkig.

A továbbiakban néhány olyan sóvidéki gyógyhatású növényre és népi hiedelmen alapuló gyógymódra utalok, melyek elnevezésükben, kötődésükben, alkalmazásukban vagy hatásukban jellegzetes keresztény vallási tartalmat hordoznak. Az adattár összeállítása szócikkszerűen történt, címszóként a latin elnevezés áll ABC sorrendben, ezt követi a hivatalos magyar elnevezés, majd pedig a Sóvidéken használt népies nevek. Elsősorban a humángyógyászatra vonatkozó orvoslások, de a növényekkel (ritkán állatokkal) kapcsolatos egyéb hiedelmek, bemondások és adott esetben mondák is olvashatók.

Gyógynövények felhasználása

Allium sativum L. – fokhagyma [1], törökfokhagyma: Sóvidéki változatok: *varietas sativum* – hosszúkás fiókhagymái vannak, ez a legelterjedtebb, *var. ophioscorodon* – tojásdad cikkekből áll, *var. controversum* – egyszerű, nem bontható cikkekre, elég ritka. A Sóvidéken is a népi gyógyászat legalapvetőbb növénye. Pokolvar (lépfenés fertőzésből eredő, hólyagokkal, daganatokkal járó fájdalmas betegség) ellen a beteg feje körül kilenc meghámozott fokhagyma cikkel egyenként köröket írtak le, mindeniket megköpködték, majd a földre dobták, miközben mondták: „*Hetvenhét pokolvar takaroggy a földbe, kék, piros, fekete, Uram Jézus szedd ki belőlle, vidd é olyan heré, ahó nem szaggat csontokat, szaggasson füveket, fákot, vijolákat!*”

Artemisia vulgaris L. – fekete üröm, Márijaseprű, seprűfű, üröm, ürömfű: Leveles-virágos szárából főzött tea idegnyugtató. Régebb bolhák ellen az ágy alá tették. Szóvátán „mérges növénynek”

nevezik, és tyúktetű ellen a tyúkketrecbe is betették. Ezelőtt seprűt is kötöttek belőle.

Chelidonium majus L. – vérehulló fecskefű, fecskevirág, Jézusvére, kutyatej, kutyatej, vérejáró, vérejárófű: „*Téjája máj ellen való.*” Lázás állapot, gyomor- vagy májbetegség esetén használják. „*Csak keveset szabad belőle inni, me mérgező.*” Sárgaság esetén a gyökerét megfőzték, egy aranygyűrűt beleáztattak, majd 24 óra múlva a levét itták. A szárából kiszorított sárgás lé a sümölcsöt leszárítja. Régebben azt tartották, hogy a sárga leve a szeplőt is elmulasztja. Állatok sebére a megfőzött növényt rákötötték, majd a levével a kötést locsolták.

Chenopodium botrys L. – mirigyes libatop, mirha: A mirhát lenmaggal és parancsolatgombával (szömörscsöggomba) együtt tejben megfőzték, és a „megerett” fogra tették. Kelésre mirhából csombord, hagyma, kovász és szappan hozzáadásával „*irat*” főztek. A felhólyagosodott bőrt ugyancsak tejbe főzött mirhával gyógyították. Sóváraddon tejbe megfőzött mirhával mosták le az olyan beteg testét is, aki valamit „feljárt.” Ha például valaki belépett a menstruáló nő kiöntött mosdóvizébe, a testen apró kiütések lettek. A „rontás” ellen öntést csináltak úgy, hogy a beteget a házban a mestergerenda alá állították, a megfőzött mirha levébe egy rongyot belemártottak, s az egész testét alulról felfelé bekenték. Utána a rongyot egy keresztútban elásták. Olykor, hogy a hatás biztosabb legyen, a mirha főzetébe egy ezüst koronát és klárisgyöngyöt is tettek.

Chrysanthemum balsamita L. – boldogasszony mentája, Bódogasszon levele, Bódogasszony levele: Elég gyakori kerti virág, temetőbe is ültetik, néha elvadul. Ezelőtt a megtisztított levelét gyulladt sebre tették.

Ranunculus ficaria L. – salátaboglárka, csengősálata, madársálata, papsálata, szengyörgyilapi, versengősálata, vesengősálata: A növényből főzött teát magas vérnyomás esetén itták. Kora tavasszal levest, báránnyús mellé öntött salátát készítenek belőle.

Hedera helix L. – borostyán, Jézuskoszorúja: „*Az erdőőr szokták hazavinni, s van aki a házfalára fűtassa, belépeti az egész házat.*”

Hypericum perforatum L. – közönséges orbáncfű, Jézusjárófa, Jézusvére, Jézusvérebuján, ótvarfű, vérejáró, vérejárófű, vérfű: Pálpatakán három virágsziromra, egy kis üvegbe szeszt töltenek, és sebeket kennek vele. Kamillával összefőzve nagyon jó égési sebekre [5].

Malus domestica Borkh. – nemes almafa, alma, almafa: Húsvét nagyszombatján délben, amikor a harangok megszólalnak, az almafákat, de más gyümölcsfákat is jól megrázzák, hogy abban az évben sok és jó gyümölcs teremjen.

Malva neglecta Wallr.– papsajt mályva, papkalap, papsajt: A torokgyulladásban szenvedők teájával gargalizálnak. Aranyér ellen a teáját isszák, főzetét ülőfürdőnek használják. Kenőcsöt is készítenek belőle: megszáritott és összetört termését összekeverik sótlan zsírral. Használat előtt az aranyeret cickafark főzetével lemoszák. A termése jó gyomorsavtúltengés ellen, de csillapítja a köhögést is. Olajos termését eszik a gyermekek. „*Mikó kicsik vótunk, s sokat ettiünk, megtaknyosottunk.*”

Narcissus stellaris Haw. – csillagos nárcisz, kápolna, március, nárcisz, vadnárcisz, pünkösztikankósi: „*Régebben a Jánosmezőn sok vót, de sokat kiszántott a kollektív. Aszongyák védett növény, de akkó a Telepen a cigányok mé áruják?*”

Phaseolus vulgaris var. *subcompressus* L. – fehér bab, fejrpuszujka, fejrpuszuj. Felsősfalván mondta Koszta Ágnis néni, hogy „*régebb karácson s húsét között nem fősztek fuszujkát, hogy az ember testyit a kelevény ne járja. Most má ijeneket nem csinának.*”

Primula officinalis L. – orvosi kankalin, *P. veris* L. – tavaszi kankalin, kásavirág, márciusvirág, szengyörgyivirág, szengyörgyvirág, túróvirág: A gyökeréből és virágjából főzött teát a máj- és epebetegségben szenvedők isszák. Köhögés ellen a virágjából készítenek teát. Pálpatakán a megfőzött gyökér levelével a reumás testrészt borogatták.

Rosa canina L. – gyepűrózsa, csipkerózsa, hecserli, hecserlifa, seggvakaró, seggvakarú, szaragógya, tövisrózsa, vadrózsa. Parajdon ezelőtt a juhtartó gazda, hogy a juhái jól bárányozzanak, s a bárányokhoz szerencséje legyen, Szent György napra virradólag (április 24-én), a csipkebokorról egy „*jövést*” (fiatal hajtás) bal kézzel levágott, hazavitte és otthon, ugyancsak bal kézzel, felszegezte a bejárati kiskapu belső, udvar felőli oldalára. Felsősfalván, hogy a farkas a juhokat ne vigye el, karácsony és húsvét között állatot nem fogtak be [8].

Salix alba L. – fehér fűz, fehérfűz, fehérfűzfa, fejrficfa, fejrűz, fejrűzfa, ficfa, fűzfa: Torokfájás esetén a beteggel a „*szentelt cikóból*”, a fűzfa virágvasárnapján megszentelt barkájából, két-három darabot lenyelettek. „*Ettő el es müt a torka.*”

Salix caprea L. – kecskefűz, cikófa, picusfa, rakottya, rakottyaafa, rakottyaficfa, rakottyaafűzfa: A tehén megdagadt tőgyét „szentelt cikó” (fűzfabarka) és „poroncsolatgomba” (szömöröcsöggomba) főzetével mosták. Amikor „nagyüdő”, zivatar készült, hogy ne legyen jég, gyertyát gyújtottak és „szentelt cikót” égettek. Tavasszal a „cikót” csak akkor vitték be a házba, ha előzőleg, virágvasárnap a pap megszentelte. Ellenkező esetben a tyúkot hiába ültették meg, a tojások mind „zápon” maradtak, nem lett csirke belőlük. A kinyílt virágzatra, a barkára, azt mondják a Sóvidéken, hogy „kipipézett.”

Telekia speciosa (Schreb.) Baumg. – telekivirág, szentjánoslapi. A halászok a levelébe csomagolják a pisztrangot, mert így hazáig frissen megáll. „Az erdőn a víz mellett, s a sáncszéjeken sok van.”

Thymus glabrescens Willd. – kopaszodó kakukkfű; *Thymus serpyllum* L. – északi kakukkfű, kakukkvirág, kukukkvirág, vadcsombor, vadcsombort. Mikor valaki megvarasodott (rühös lett), ótvart (bőrbetegség, gennyes pörkösödő hólyagokkal) vagy orbáncot kapott, amit ezelőtt „törnyőnek” neveztek, Szent György és Pünkösöd napja között szedett kakukkfű, tavaszi kankalin és tölgyfaújulás főzetében a testét mosta [11].

Trollius europaeus L. – zergeboglár, olárózsa, pünkösdirózsa, Rapsóné rózsája. A virág parajdi nevének eredete összekapcsolódik a Rapsóné vára mondájával, melynek a Sóvidéken több változatát ismerik. „Rapsóné, a varázslatos tündéraszony, a Kápolnamező fölötti hegyen álló vár úrnője, nagyon kedvelte a zergeboglárt. Minden nap friss csokor virágot vitetett a szobájába, a hintóját is ezzel díszítette, s vasárnaponként a templomba is vitt mindig egy-egy csokorral. A tündéraszony gyémántos batáron, táltos paripákkal a fellegek fölött száguldott Tordára, a szentmisére, de ezzel nem volt megelégedve, valóságos úton, a földön szeretett volna utazni. Ezért az ördögök fejedelmével, Duromóval egyezséget kötött, hogy az ördögök építsenek utat Tordáig, más változat szerint Kolozsvárig [2]. Rapsóné Duromónak ezért két hegy ezüstöt és egy völgy aranyat ígért. Az út egy hét alatt elkészült, a tündéraszony legnagyobb megelégedésére. Vasárnap, az első harangozásokor megdagasztotta a kalácstésztát, a másodikkor bevetett, s mire a kalács megsült, már haza is érkezett a miséről. Nemsokára Duromó jelentkezett a megígért kincsekért, de szörnyű csalódás érte, Rapsóné álnokul becsapta. A két mellére tett egy-egy ezüstpénzt, a mellei közé meg egy aranyat, mondva: „Tessék, itt a két hegy ezüst és a völgy arany.” Duromó ettől szörnyű haragra gerjedt, iszonyút káromkodott, mire dübörögni, morajlani, csattogni kezdtek a sziklák, majd egy újabb rettentő káromkodásra nagy robajjal leomlottak, tönkretéve Rapsóné útját, betemetve a gyönyörű virágos mezőt, elpusztítva Rapsóné rózsáit. Rapsóné a nagy robajban eltűnt, de minden évben, pünkösöd másodnapján megjelenik a várban, összehívja udvarát, a tündérlányokat, szolgálkat, akik beszámolnak, hogy mi hír a nagyvilágban. Hajnalig együtt vigadnak, mulatoznak, de senki idegen itt nem lehet jelen. Soha senki nem látja őket, mert reggelre nyomtalanul eltűnnek” [12].

Egyéb orvoslási eljárások

A bőrbetegségek közül, az anyarózs – *Claviceps purpurea* (Fr.) Tul. – által okozott mérgezés, az ún. „szentantaltüze” epidémia ellen a „nemjőféle fejérnép holmiját úgy, hogy ne tугyon róla, elvitték, s a kiütést aval veregették.” Korondon mondták, hogy „a szentantaltüzire olvasót (rózsafűzér) nyomtak s égybe emút.”

A kelést úgy is gyógyították, hogy a kelésbe túvel keresztirányban cérnát húztak, s a cérna mellett a genny kifolyt.

„Torokgyék” (diftéria) esetén a katolikus pap a gyertyát megszentelte, keresztbe a beteg torka elé tartotta, elmondott egy fohászt, ettől a beteg jobban lett.

Sóváraddon élt Móga apó, aki az elmebetegséget is gyógyította. Egy latin nyelvű Bibliát feltett a fejére, s a fejét ide-oda tekergette, miközben elmondta, hogy milyen füveket kell szedni, hogy a belőlük főzött teával a beteg borogassa a fejét.

A „mojos” (töredezett) hajból nagypénteken egy kicsit ki kell vágni, meg kell „bütülni”, s helyrejön.

Igézés, ijedtség, szemmelverés okozta fejfájás, hasmenés, hasfájás, enyhe rosszullét gyógyítására a „vízvetést” alkalmazták, ahol a fokhagyma nélkülözhetetlen kellék volt. Az eljárásnak több változatát ismerték, de mindig azzal kezdődött, hogy vízbe izzó bükkfaszenet dobtak, s ha jól sistergett, azt jelentette, hogy a beteget megigézték. Ilyenkor Alsósófalván pl. három, öt, hét vagy kilenc mogyoró nagyságú széndarabot egy rézszeffel kivert nyelű késsel vagy bicskával beletettek egy pohár vízbe, majd

ujjbegyüket ebbe belemártva a beteg homlokára keresztet húztak, közben a feje fölött fokhagymával köröztek és mondták: „*az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében.*” Ezután a szenes vízből a megigézettel néhány kortyot megittak, majd a maradék vizet az ajtó sarkába vagy egy karó tövébe öntötték. Néha a műveletet tréfás versikével fejezték be: „*Ha jól fizet, ne fájjon, ha nem fizet, hadd fájjon.*” Atyhai változat szerint háromszor három darab ízzo szenet vízbe dobtak, miközben mondták: „*Elment a boldogságos Szűzmária szent fiáva aratni, találkozott egy zsidó léjanna, féhajtá fejer fátyolát, halára ítélte szent fiját. Mondá Szent Péternek, mennyé a Jordán vizihez, vessé vizet a Jordán vizibő az én szent fijamnak, Jézusnak, az Atyának, a Fijúnak, a Szentléleknek nevébe, hasogassa a tenger fenekit, az én szent fijamnak legyen gyavittásokra, ámmen.*” „*Jeccségtől*” (ijedségtől) vaj sírós gyermek kikúrálására” öntöttek. „*Csirpenyőbe*” (serpenyőbe) önt és kevés zsírt tettek és kályhán melegítették, közben a beteg fejére, majd a hátára, végül a mellére tettek egy tálacskát, és a megolvadt ónból egy-egy cseppet beletöltöttek. Az öntés alatt a következő szöveget mondták: „*Bódogóságos Szűzmária légy segiccségire a ... (itt bemondják a beteg nevét) betegnek, segítse meg s gyaviccsa meg, aggya a Jóisten, hogy használjon.*” A vízbe öntött ón mindig megmutatta azt a formát, amitől a beteg megijedt, „*még a tüzet is megmutatta.*” Egy kúra kilenc öntésből állt, melyet keddi és pénteki napokon végeztek. Sóváradi változat szerint miután az ónt megolvasztották, a lefektetett beteg kezeit a mellén keresztbe tették, egy kendővel letakarták, egy tál vizet a mellére tettek, majd az olvadt ónt a tálba öntötték. Azonnal kijött annak figurája, amitől a beteg megijedt [13].

Szakirodalom

1. A növények hivatalos megnevezéseit a következő forrásokból vettem: Jávorka Sándor, Csapody Vera: *A Magyar Flóra képekben*. Studium Kiadó. Budapest, 1934.; Nagy-Tóth Ferenc: *Régi erdélyi almák*. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadása. Kolozsvár, 1998.; Pokorny László: *Gyógyító füvek, fák*. Mentor Kiadó. Marosvásárhely, 2000.; Ujhelyi Péter (szerk.): *A Kárpát-medence gombái és növényei*. Kossuth Kiadó. Budapest, 2006.
2. Benedek Elek: *Magyar mese és mondavilág*. Alter-Natív Kiadó. Budapest, 1998. 118–119. o.
3. Buda Béla: Részlet a Visegrádi interdiszciplináris hiedelem-konferencián tartott előadásából (1975).
4. Fejős Zoltán: *Hiedelemrendszer, szöveg, közösség*. Néprajzi közlemények. 1985, XXVII: 5–103. o.
5. Gub Jenő: *Borogatók, kenőcsök, sebtapaszkok a Sóvidéken*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve. Kolozsvár, 1998. 266–276. o.
6. Gub Jenő: *Erdő-mező állatai a Sóvidéken*. Hazanézó könyvek sorozat. Firtos Művelődési Egylet. Korond, 1996, 5–6. o.
7. Gub Jenő: *Erdő-mező növényei a Sóvidéken (Fűben-fában orvosság)*. Hazanézó könyvek. Firtos Művelődési Egylet. Korond, 1996. 5. o.
8. Gub Jenő: *Háziállataink dicsérete. Sóvidéki etnozoológia*. Hazanézó könyvek. Firtos Művelődési Egylet. Korond, 1999. 75. o.
9. Gub Jenő: *Kertek, mezők termesztett növényei a Sóvidéken. Sóvidéki etnobotanika*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. Székelyudvarhely, 2001. 5. o.
10. Gub Jenő: *Népi gyógyászat a Sóvidéken*. Hazanézó (A korondi Firtos Művelődési Egylet kiadványa). 1991/1. 14–16. o.
11. Gub Jenő: *Növényekkel kapcsolatos hiedelmek és babonák a Sóvidéken*. Néprajzi látóhatár. 1994/3-4. 193–198. o.
12. Gub Jenő: *Rapsóné rózsája. Székelyföldi mondák, legendák, regék, tündérmesék*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. Székelyudvarhely, 2005. 21–22. o.
13. Gub Jenő: „*Urusolás*” a Sóvidéken. Hazanézó. 1993/2. 20–21. o.
14. Hoppál Mihály: *A magyar lidérc-hiedelemkör szemantikai modellje*. Ethnológia. 1979. LXXX. 402. o.
15. Józsa András: *Reformáció a Sóvidéken*. Hazanézó. 2000/1. 11. o.

Megjelent:

Kútforrás (Kis magyar néprajz diákoknak – A csíkszeredai Székely Károly Iskolaközpont Alapítvány és a Nagybükkői Néprajz Társaság folyóirata) V/1–2 (2009), 67–71.